

KLOK EN KLEPEL

UITGAVE VAN DE
NEDERLANDSE KLOKKENSPEL-VERENIGING

Opgericht 20 juni 1918

NUMMER 18 - DECEMBER 1976

De Catharinaklok van Brielle, in 1946 gefotografeerd bij de Rotterdamse Droogdok Maatschappij. De hoepels rond de schouders houden de brokstukken bij elkaar. De kroon is incompleet.

De lotgevallen van de luidklok Catharina te Brielle

In de Catharijnekerktoren van Brielle hangt sinds bijna 500 jaar een luidklok, die in 1482 door Steven Butendiic werd gegoten. Haar naam is Catharina, zoals het randschrift aangeeft. Met 4500 kg en 186 cm doorsnede schaart zij zich onder Nederlands grootste luidklokken. Zij maakte een boeiende geschiedenis door.

Archieven

In de stadsarchieven van Brielle wordt de klok sinds 1547 regelmatig genoemd. Zo weten wij dat voor het luiden acht man nodig is en dat in de loop der jaren reparaties zijn verricht aan het klepeloog en aan de kroon.

17de eeuw: François Hemony

In de loop van de 17de eeuw breekt weer een stuk van de kroon af. De gemeente stuurt iemand naar Amsterdam om aan de bekende François Hemony advies te vragen. Hemony stelt voor in de klok gaten te maken, hierdoorheen ijzerwerk te trekken en de klok aan dit ijzerwerk op te hangen. Nadrukkelijk verzekert Hemony dat deze ingreep geen nadelige invloed zal hebben op de klank van de klok.

18de eeuw: Provisorische reparaties

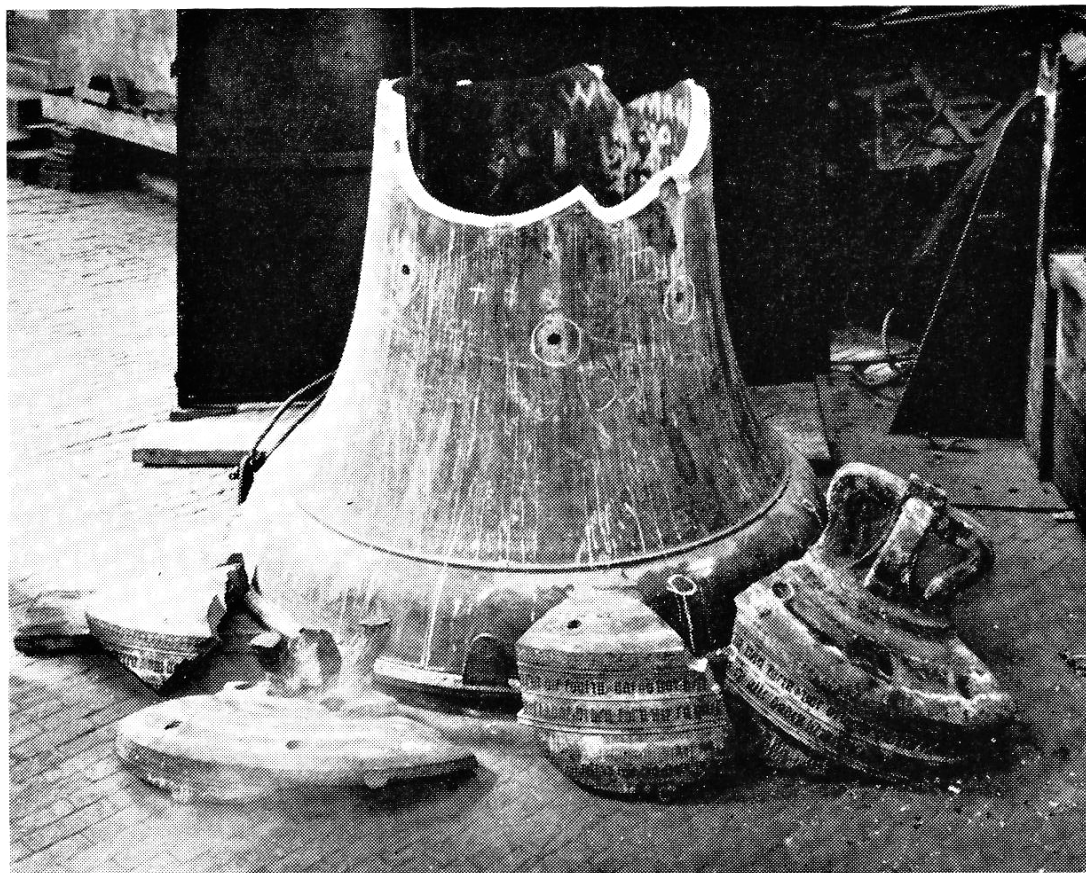
In de achttiende eeuw zijn er problemen met de hamer van de uurslag. Dat kan worden opgelost, maar ook blijkt in 1772 dat een scheur, die al enige jaren in de klok zat, groter wordt. Nu wordt gedurende een aantal jaren de klok niet meer geluid, maar alleen geslagen. De timmerman zet later een stuk, dat uit de klok is gevallen er weer in en in 1775 wordt de klok als vanouds weer door acht man geluid.

19de eeuw: Bezuinigingen

In 1821 wordt het houtwerk van de toren gerepareerd en dan wordt het luiden tijdelijk stilgezet. In 1849 ter gelegenheid van het overlijden van koning Willem II wordt uitgebreid en zeer langdurig geluid. Een ploeg van 18 man wordt ingeschakeld om dagenlang urenlang te luiden. Deze ploeg bestaat uit bierwerkers, meters, nachtwakers en weeskinderen. De totale verdiensten worden hoofdelijk omgeslagen over deze medewerkers. Deze kosten zijn kennelijk nogal opgelopen, want bij overlijden van de koningin-weduwe — 1865 — wordt een eenvoudiger (en goedkoper!) rouwbetoon toegepast.

20ste eeuw: Wereldoorlog en grote reparaties

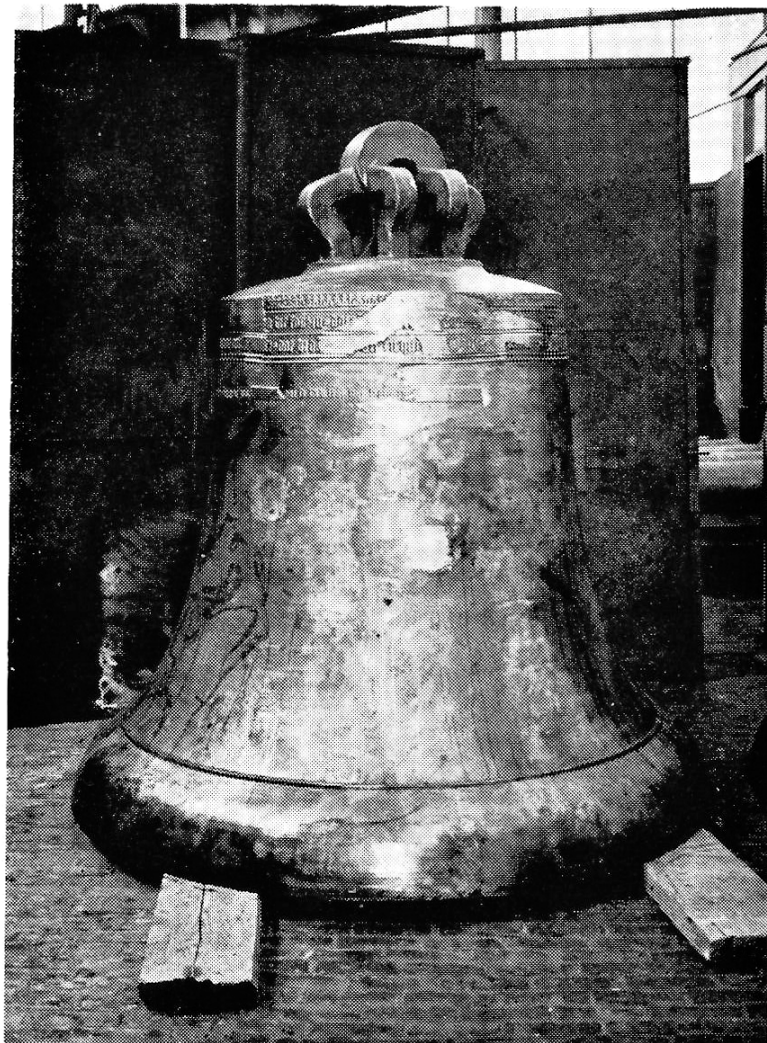
In 1938 maken scheuren in de schouder van de klok het luiden te riskant. De klok wordt buiten gebruik gesteld. Er zijn ijzeren banden om de klok heenge-

Na losmaken van de hoepels valt de schouder in brokken van de klok af. Het randschrift is nu geheel te lezen.

*Een nieuwe kroon
op een nieuw dak.
De schouder met het
randschrift is zoveel
mogelijk intact
gelaten. Enkele gaten
in de flank zijn
gedicht.*

slagen (zie foto 1) om de brokken bij elkaar te houden. In de tweede wereldoorlog wordt de klok gevorderd en op reis naar Duitsland zinkt zij naar de bodem van het IJsselmeer. Na de oorlog komt zij in het Entrepotdok te Amsterdam met vele andere klokken. De klok wordt daar gemeten en geanalyseerd voordat zij naar Brielle terugkeert.

Eenmaal terug in Brielle trekt zij de aandacht van de heer A. Knape, inwoner van Oostvoorne, en directeur van de Rotterdamse Droogdok Maatschappij. Tezamen met het hoofd van de lasafdeling ontwerpt hij een plan om de klok te lassen. Onder leiding van de heer C. J. Verzijlbergh zijn na de oorlog verschillende grote luidklokken gerepareerd. Op deze manier wil het bedrijf een steentje bijdragen aan de wederopbouw van naoorlogs Nederland.

Het lassen van luidklokken

De heer Verzijlbergh, die inmiddels gepensioneerd is, vertelde het volgende over de lasprocedure: het lassen van de klokken gebeurde met een laselektrode. De scheuren werden eerst met een elektrische boor afgeschuind tot een V- of X-profiel, al naar gelang de dikte van de klok ter plaatse. De onderdelen van de klok werden bijeengehouden in beugels die zó waren aangebracht dat de klok kon worden gedraaid met ieder willekeurig punt naar boven. Om de benodigde werktemperatuur van 425° Celcius te bereiken werd in de klok een

gasvlam gestookt. De klok fungeerde op die manier als haar eigen oven. De buitenkant van de klok werd afgedekt met asbest kussentjes. De plek die gelast moest worden werd naar boven gedraaid en terplaatse werden de kussentjes verwijderd. Stukje voor stukje werden de naden gelast, onder toezien van een lid van de klokkencommissie van Monumentenzorg.

Voor de Catharinaklok van Brielle moest eerst een geheel nieuw dak worden gemaakt. Dit dak moest dus in zijn geheel aan de romp gelast worden. Voor Brielle was de beiaardier van Rotterdam, de heer Ferdinand Timmermans, als adviseur nauw bij deze procedures betrokken.

De Catharinaklok weer in gebruik

In 1947 werd de klok weer in de toren geïnstalleerd en ze heeft daar enige jaren gehangen en is geluid door inwoners van Brielle. Bij de restauratie van de kerktoren in 1958 werden ook nieuwe plannen voor de klok gemaakt, maar deze werden niet uitgevoerd. De klok heeft van 1958 tot 1971 werkeloos op een van de torenzolders gestaan. Pas bij de restauratie van het Hemony-carillon in 1971 werd de aandacht weer gevestigd op de inmiddels hoogbejaarde klok. De klok werd met Röntgenstralen onderzocht. De lasnaden bleken voldoende betrouwbaar zodat het zinvol was nieuwe plannen te maken. De klok werd op de oude plaats gehangen aan een nieuwe as. De oude luidas vond een plaats beneden in de kerk.

Randschrift

Het randschrift, dat tientallen jaren onder ijzeren banden verborgen was, en dat bij de reparatie na de tweede wereldoorlog weer te voorschijn kwam (zie foto 2) is vooral wat betreft de laatste zinsneden nog zeer actueel: het werd door de stadsbeiaardier J. Klok geciteerd tijdens zijn welkomstwoord ter gelegenheid van het beiaardconcours 1976, dat te Brielle gehouden werd.

Door de reparaties is een deel van het randschrift verloren gegaan in de nieuwe lasnaden (zie foto 3).

De volledige tekst wordt hier weergegeven, het gedeelte dat tussen haakjes staat is niet meer te lezen.

(ic hiet katrin en bid god
dat hi ten bril bewart t vlod
en mar)ia die fontin
dat (os got bescerm van ween
voor orlog) he durtiit en on(weren
wan wi ons ter zee generen
om den darinc te hantieren)
lange (durch mi)ts wel regieren
die wint zi ost nort zuit (of we)st
dat hi den (torn nit) en qu(est)
en alle (doden hemelric mi) me
steven butendiic anno dn m cc(cc lxxxii)
ghi heren machtich blift eendrachtich
doe dit dat so sel u stat wel staen in vreden.

Het komende eeuwfeest in 1982

Nu is de Catharinaklok in gebruik als slagklok voor het hele uur. Voor de zondagse kerkdienst wordt ze geluid. Het luiden gebeurt tegenwoordig elektrisch. Over zes jaar zal zij haar eigen eeuwfeest kunnen inluiden.

L. J. Meilink-Hoedemaker

Bronnen:

Oud archief van de gemeente Brielle, archivaris J. Klok.
De geschiedenis van het gaande, slaande en speelwerk te Brielle, scriptie Nederlandse Beiaardschool 1975. L. J. Meilink-Hoedemaker.
Interview met de heer C. J. Verzijlbergh te Oosterhout.
Nekef nieuws: het elektrisch lassen van kerkklokken, z.j.
Foto archief van de Rotterdamse Droogdok Maatschappij.

Bij het drukken van deze aflevering bereikte ons de mededeling dat 28 november 1976 overleed **Max Eijsbouts**, directeur van klokken-gieterij Eijsbouts te Asten.